

СКЛАДОВІ СУЧАСНОГО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО КОМПЛЕКСУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

В статті пропонується авторська концепція сучасного навчально-методичного комплексу для вивчення курсів географії в основній школі з короткою характеристикою його основних складових.

У межах комплексного наукового дослідження дидактичної системи навчання географії в основній школі значна увага приділялась формуванню сучасного навчально-методичного комплексу для вивчення курсів географії у 6-9 класах та вдосконаленню його складових [3].

Під навчально-методичним комплексом (НМК) ми розуміємо своєрідний комплект відповідних засобів, розрахованих як на вчителя географії так і на учня, для забезпечення ефективного вивчення навчального матеріалу за змістом географічних курсів у загальноосвітніх навчальних закладах (див. схему 1).

Складовими частинами сучасного навчально-методичного комплексу з географії в основній школі є:

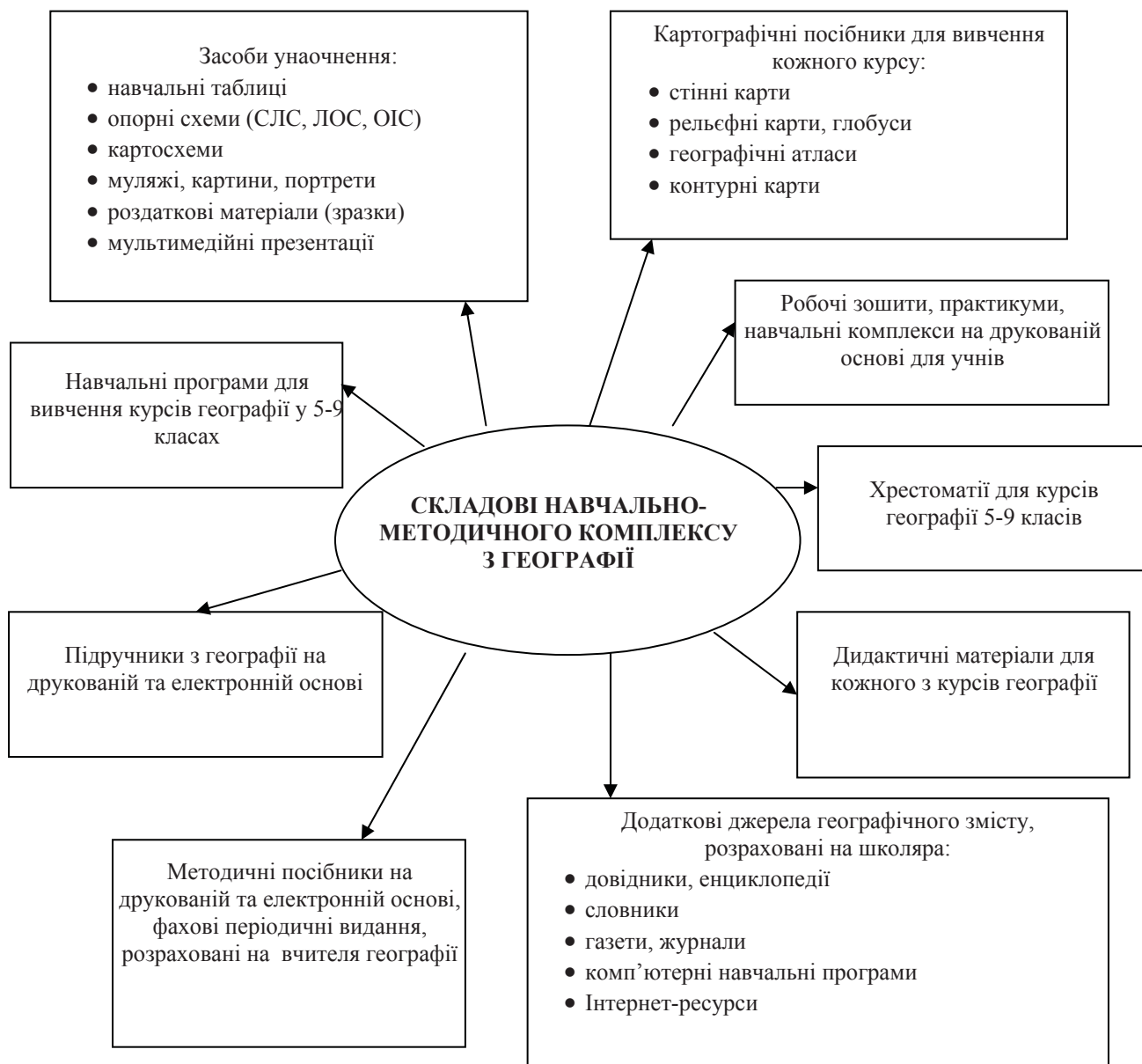
- навчальні програми з курсів географії;
- підручники з географії (основний засіб навчання для школярів);
- картографічні посібники для вивчення кожного курсу (стінні карти, атласи, контурні карти);
- робочі зошити на друкованій основі (практикуми, навчальні комплекси, зошити для самостійних та контрольних робіт тощо);
- хрестоматії або книги для читання для поглиблення знань учнів з кожного конкретного курсу;
- тематично відповідні засоби унаочнення (навчальні таблиці, опорні схеми, картосхеми, роздаткові матеріали, мультимедійні презентації);
- дидактичні матеріали за змістом курсу географії (завдання для виконання самостійних робіт та здійснення поточного і періодичного контролю навчальних досягнень, інструктивні картки для організації індивідуальної та групової роботи учнів на уроках тощо);
- методичні посібники та матеріали, розраховані на вчителя географії (зразки календарно-тематичного планування, розробки уроків, інструктивні матеріали МОНМС України, методичні рекомендації та поради, сценарії для проведення інтерактивних форм навчання й позакласних заходів, фахові періодичні видання: газети, журнали, збірники, серія «бібліотека вчителя»);
- додаткові джерела географічного змісту для пошукової навчально-пізнавальної роботи школяра (довідники, енциклопедії, словники, газети, журнали, Інтернет - ресурси тощо).

Навчальна програма з географії в системі основної школи – це нормативний документ, що визначає зміст та обсяг навчальних досягнень учнів, які необхідно засвоїти у 6-9 класах. Програми з географії відповідають вимогам Державного стандарту базової середньої освіти та забезпечують реалізацію змістових ліній географічної освіти в основній школі [1]. У програмах з географії розподілено курси за роками навчання, у межах кожного курсу визначено зміст розділів і тем, здійснено орієнтовний розподіл годин на їх вивчення, подано основні критерії й вимоги до формування навчальних досягнень учнів з кожної теми, наведено перелік і зміст обов'язкових для виконання на уроках практичних робіт.

Отже, навчальні програми з географії – це державний документ, затверджений МОНМС України, за яким вчитель планує і здійснює свою педагогічну діяльність в загальноосвітній школі. На сьогодні чинними є програми з географії, розроблені у 2005 році [2]. Зміст географічної освіти, що визначається навчальними програмами, конкретизується в підручниках, навчальних та методичних посібниках.

Основним засобом навчання для школяра традиційно виступає *підручник з географії* на друкованій основі. Підручник відповідає навчальній програмі і є головним джерелом географічної інформації, яку учень має засвоїти на уроці та під час виконання домашніх завдань. На сьогодні для вивчення географії у 6-9 класах існує від 3 до 5 підручників різних авторських колективів, які рекомендовані МОНМС України для використання у навчальному процесі.

Географія як навчальний предмет постійно і систематично використовує *картографічні матеріали*, зокрема, стінні карти, атласи, контурні карти. Одним з головних завдань географічної освіти в основній школі є навчити учнів грамотно читати, розуміти та аналізувати картографічні матеріали. На сьогодні курси географії у 6-9 класах забезпечені якісними картографічними посібниками. Особливої уваги заслуговують електронні атласи, карти та картосхеми з відповідними можливостями щодо їх застосування на уроках географії під час мультимедійних презентацій на інтерактивній дошці.

Схема 1. Склад сучасного навчально-методичного комплексу для забезпечення географічної освіти в основній школі

Розроблені за змістом курсів географії *хрестоматії* є вербальними засобами навчання, які використовуються учнями для розширення і поглиблення знань з конкретних тем або розділів.

На сьогодні значного поширення набули *робочі зошити для учнів* на друкованій основі. До всіх курсів географії в основній школі розроблено широкий спектр практикумів, навчальних комплексів, зошитів для проведення самостійних та контрольних робіт. Необхідний для застосування на уроках зошит учні використовують за вказівкою вчителя.

Засоби унаочнення відіграють особливу роль при вивченні процесів та явищ, які учні не можуть безпосередньо спостерігати у навколишньому середовищі. Наочні посібники з географії створюють географічний образ природних об'єктів і територій, формують просторове уявлення учнів, допомагають узагальнювати та систематизувати навчальний матеріал.

У кожного вчителя географії з часом накопичуються відповідні роздаткові *дидактичні матеріали*, які використовуються з метою організації індивідуальної або групової роботи учнів у процесі вивчення нового матеріалу, для повторення та закріплення навчальної інформації, під час виконання практичних, самостійних і контрольних робіт, для проведення інтерактивних та ігрових форм навчання.

Наявність спектру сучасної *методичної літератури* в арсеналі вчителя географії є запорукою його фахової компетентності та педагогічної майстерності. До методичної літератури, якою слід користуватися вчителю, належать: посібники та підручники із загальної методики навчання географії, методики викладання географії окремих шкільних курсів з поурочними розробками, методичні рекомендації щодо організації та проведення практичних і самостійних робіт тощо. Методичною літературою також є фахові науково-методичні журнали та газети, зокрема: журнал «Географія та економіка в сучасній школі», газети «Географія. Краєзнавство. Туризм», «Географія». В них публікуються матеріали про найновіші досягнення методичної науки, які спираються на педагогічний досвід учителів-методистів та науковців. У процесі роботи з методичною літературою вчитель має навчитися відбирати необхідні для застосування елементи, враховуючи особливості учнівського колективу та свій особистий досвід

роботи. Творчо перероблений методичний матеріал з часом допоможе педагогу сформувати власну методичну систему, яка забезпечить найбільший ефект у навчанні географії.

Географічні словники, довідники та енциклопедії – це допоміжна література, що містить описову характеристику окремих географічних об'єктів, процесів і явищ, розшифровку географічних термінів і понять. Додаткові джерела географічного змісту допомагають учням у підготовці повідомлень та доповідей, написанні рефератів та розробці проєктів й сприяють розвитку інформаційної компетентності школяра.

Комп'ютерні навчальні програми географічного змісту розвивають ідеї програмованого навчання і відкривають нові технологічні можливості вдосконалення навчальної діяльності з географії. Головною методичною особливістю комп'ютерного навчання є його інтерактивність. Комп'ютерні засоби мають властивість реагувати на всі дії школяра і підтримувати з ним своєрідний діалог. Незважаючи на існуючі проблеми матеріального характеру, для більшості загальноосвітніх шкіл майбутнє вдосконалення навчального процесу з географії тісно пов'язано з використанням спеціально розроблених тематично відповідних комп'ютерних програм.

Кожний із вказаних компонентів навчально-методичного комплексу має свої змістові й методичні особливості та специфічні ознаки. Тому актуальним на сьогодні є визначення шляхом педагогічного дослідження ефективності використання у навчальному процесі як НМК в цілому, так й окремих його складових з метою оптимального поєднання різних засобів навчання для забезпечення реалізації завдань географічної освіти та засвоєння змісту навчальних програм з географії в основній школі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України (спецвипуск), 2004. – № 5. – С. 1-13.*
2. *Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія: 6-11 класи. Економіка / [упорядкув.: Н.В. Бєскова]. – К.: Перун, 2005. – С. 3-61.*
3. *Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: навчально-методичний посібник / С.Г. Кобернік, Р.Р. Коваленко, О.Я. Скуратович / За ред. С.Г. Коберніка. – К.: Навчальна книга, 2005. – С. 59-95.*

Кіясь А.В.

ВПЛИВ ПЕДАГОГІЧНОГО СТАЖУ ВЧИТЕЛІВ НА ВИБІР КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ВЗАЄМОДІЇ З ДЕВІАНТНИМИ ПІДЛІТКАМИ

Робота посвячена результатам изучения копинг-стратегий учителей, используемых ими во взаимоотношениях с девиантными подростками. В частности показана роль педагогического стажа учителей на выбор ими эффективных стратегий.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що девіантна поведінка підлітків – характерне явище для перехідного періоду дорослішання. Цей тип поведінки обумовлений дією як внутрішніх, так і зовнішніх факторів і має вияви від порушень психічних процесів, адаптації та самоактуалізації індивіда, до поведінки, що суперечить соціальним, культурним та правовим нормам [2]. Взаємодія вчителів з підлітками, схильними до різних форм девіантної поведінки, ускладнює педагогічну ситуацію і негативно позначається на самопочутті педагогів, оскільки є стресогенною для них [1].

Відтак, метою нашого дослідження було вивчення індивідуальних копинг-стратегій вчителів в педагогічній діяльності і, зокрема, у взаємодії з девіантними підлітками. Ми припускаємо, що використання професійних, ефективних стратегій на рівні суб'єктної взаємодії «учитель-учень» сприяє поліпшенню психологічного самопочуття педагогів, задоволеності їх професією – з одного боку, і зниженню девіантних проявів серед самих підлітків – з іншого.

Дослідження особливостей копинг-поведінки вчителів проводилося за допомогою методики «Виявлення індивідуальних стратегій» Е.Хейма, яка призначена для виявлення когнітивних, емоційних та поведінкових копинг-стратегій як усвідомлених стратегій подолання стресових ситуацій. Дана методика використовується з метою діагностики як непродуктивних патернів поведінки, так і особистісних ресурсів.

Види копинг-поведінки були розподілені Е.Хеймом на три основні групи за ступенем їх адаптивних можливостей: адаптивні, відносно адаптивні та неадаптивні. Таким чином при обробці результатів за допомогою якісного аналізу відповідей у вчителів були виявлені ефективні (ті, які допомагають швидко та успішно адаптуватись до стресу), відносно-ефективні (допомагають в деяких ситуаціях, наприклад, не дуже значних або при невеликому стресі) та неефективні (сприяють стресовому стану) копинг-стратегії.

Експериментальне дослідження в рамках нашої роботи було проведено на базі міського технологічного ліцею м. Маріуполя; загальноосвітньої школи №15 м. Маріуполя; вечірньої школи №11 м. Києва. Загальна вибірка вчителів склала 75 осіб.

Зведення даних по усій виборці, безвідносно до навчального закладу, представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники копинг-стратегій учителів у взаємодії з девіантними підлітками

N=75

Копинг-стратегії	Когнітивні стратегії		Емоційні стратегії		Поведінкові стратегії	
	Абс.	%	Абс.	%	Абс.	%
Адаптивні	22	29,33	9	25,33	19	25,33